OPEN MONUMENTENDAG 2019

HET EINDHOVENSE STADSWANDELPARK

ZONDAG 15 SEPTEMBER 2019

Met onder meer rondleidingen door Stadswandelpark, Sterrenwacht, Parktheater, Sint-Joriskerk

GRATIS

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING

ARCHITECTUURCENTRUM EINDHOVEN

LEVENDE MONUMENTEN

***Groen van toen* was in 2012 het thema van de landelijke Open Monumentendag. Het publiek kon in Eindhoven tijdens een zomerse zondag genieten van twee prachtige tuinen: de tuin rond de Villa van luciferfabrikant Wijers en het park van villa De Laak. Ze waren bij uitzondering geopend voor het massaal toegestroomde publiek.**

Dit jaar zetten we tijdens Open Monumentendag weer een park in het zonnetje: het (bijna) honderdjarige Stadswandelpark. Een prachtige groene oase midden in de stad, waar tal van evenementen plaatsvinden en waar volop wordt gesport en gerecreëerd. Een publiek park met nog tal van onontdekte en niet-vertelde verhalen. Het verhaal over de vorm van het stadspark bijvoorbeeld. Maar liefst drie ontwerpers van naam zijn daarbij betrokken geweest: Leonard Springer (1855-1940), Dirk Tersteeg (1876-1942) en Frans Fontaine (1922-2002). Maar misschien moet hier ook G.C. Kools (1892-1961) worden genoemd.

Kools, directeur van de dienst Gemeentewerken voor Groot-Eindhoven, heeft in zijn uitbreidingsplan voor de gemeente (1921) niet alleen aandacht voor de planning van infrastructuur, woonwijken en industrieterreinen, maar ook voor de aanleg van parken. Deze waren in zijn ogen nodig als groene longen van een industriële stad. In totaal realiseerde Kools 120 hectare aan groenvoorzieningen in Groot Eindhoven. In 1921 wist Kools het gemeentebestuur te overtuigen een krediet beschikbaar te stellen om de buitentuin van het Eindhovensch Mannenkoor als openbaar wandelpark in te richten. Dit vormde feitelijk het begin van het huidige Stadwandelpark.

Het park speelde en speelt een belangrijke rol in het stedelijke culturele leven van Eindhoven. Peter Thoben heeft daar een uitgebreide studie naar gedaan. Hij bespreekt in zijn bijdrage aan deze brochure tal van evenementen die in het park hebben plaatsgevonden. Lilian Calame gaat in haar bijdrage in op de kleurrijke geschiedenis van het monumentale Parktheater, gelegen aan de rand van het park.

Maar er zijn meer verhalen te vertellen. Ontdek op onze website de vele andere boeiende artikelen over de geschiedenis en toekomst van Eindhoven. Kortom, wandel, luister, kijk en geniet van Open Monumentendag 2019...

René Erven
Voorzitter comité
Open Monumentendag Eindhoven

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING

INHOUD

Ontspanning en vermaak in het Stadswandelpark > P 4
'De modernste schouwburg van Europa staat in Eindhoven' > P 15
Programma Open Monumentendag 2019 > P 20

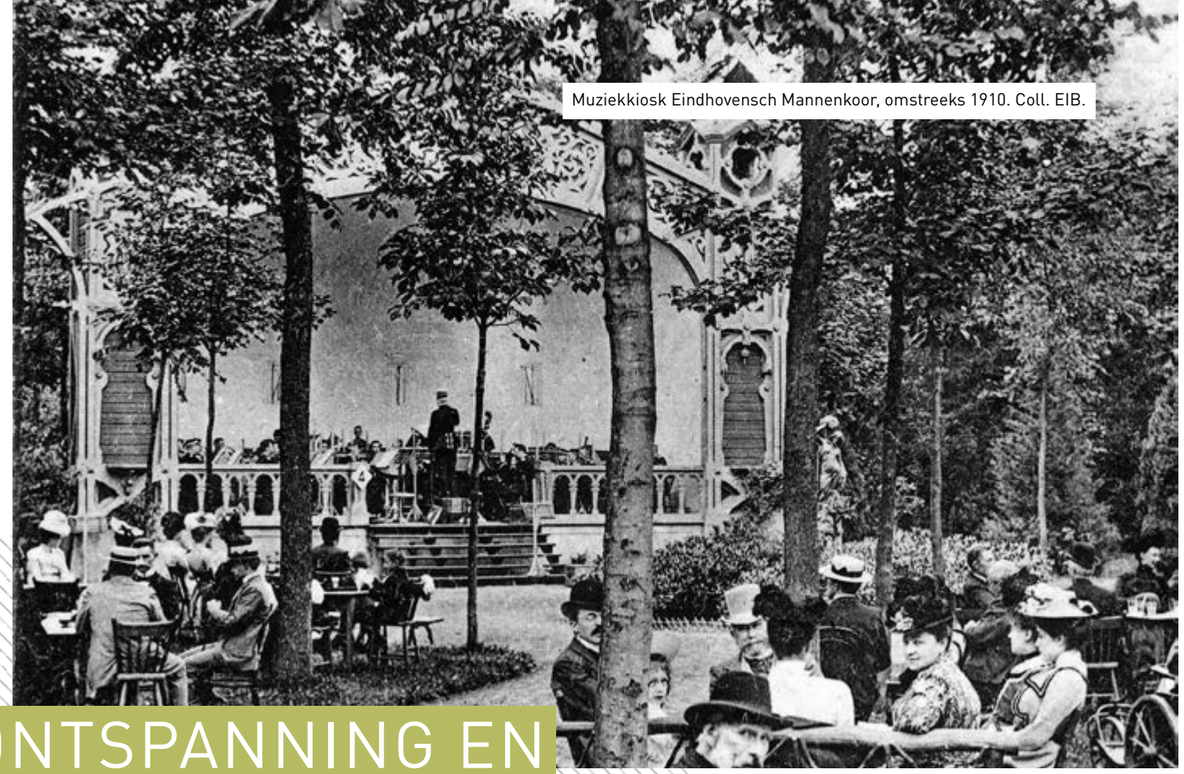

Muziekkiosk Eindhovensch Mannenkoor, omstreeks 1910. Coll. EIB.

ONTSPANNING EN VERMAAK IN HET STADSWANDELPARK

TEKST: PETER THOBEN

Het Stadswandelpark is al bijna 100 jaar een begrip in Eindhoven. Voor veel Eindhovenaren is het een plek voor ontspanning en vermaak, waar naast natuurschoon tevens kunst is te vinden. De geschiedenis van de activiteiten in het park is tot nu toe nauwelijks in kaart gebracht, maar in deze bijdrage wordt een eerste aanzet hiertoe gedaan. Het is een ontdekkingstocht geworden naar uiteenlopende concerten, een landbouwtentoonstelling, een hondenshow, beeldententoonstellingen, openluchttheater en meer.

DE BUITENTUIN

Het huidige Stadswandelpark heeft ooit behoord tot een omvangrijk buiten: 'Villa Den Elsent'. Op 16 januari 1879 verkoopt H.F.C. Coolen, een lokale tabaksfabrikant, deze buitenplaats aan de Amsterdamse koopman Bernard H. A. Sinkel (1853-1890). Deze Bernard is een telg uit de familie Sinkel, bekend van de 'winkel van Sinkel'. Hij woont er met zijn vrouw Catharina A. Langemeijer (1857-1905), familie van de luciferfabriek Vissers, Langemeijer & Co aan de Vestdijk. In 1884 tot 1886 laat Sinkel tuinarchitect Leonard A. Springer (1855-1940) een tuin in Engelse landschapsstijl aanleggen. Na de vroegtijdige dood van Sinkel, hij verdrinkt in 1890 in de Zuiderzee, komt het huis met grote tuin in de verkoop. Het Eindhovensch Mannenkoor koopt een deel dat bestaat uit een stuk tuin en het koetshuis met het doel er een buitentuin met restauratieve voorziening van te maken. Het Mannenkoor verbouwt het koetshuis en realiseert tegenover het gebouw een muziekkiosk. Andere delen van het landgoed komen in bezit van de ongehuwde bierbrouwer Hubertus Smits (1850-1923) en van winkelier/koopman Ferdinandus P. Leijten (1861-1924).

Een week na de opening verzorgt de nieuwe Stratumsche Harmonie, of wel Stratumsch Muziekcorps, een concert in de buitentuin. Voor de bekostiging van nieuwe instrumenten geeft het muziekkorps aandelen uit ondertekend door drukker Dirk Gestel (1858-1938) en Johannes F. van Bronckhorst Leijds (1866-1929). Leijds heeft een snarenfabriekje en staat later te boek als muziekleraar. Dirk Gestel trouwt met een zus van Leijds in september 1894.

Kunstschilder Leo Gestel (1881-1941) gaat in zijn jeugd geregeld op bezoek bij zijn familie van drukkerij Gestel in Eindhoven. In zijn *Autobiografische Notities* schrijft hij over de buitentuin van het Eindhovensch Mannenkoor: "... als we zondagsmiddags mee moesten naar de tuin van het "mannenkoor". Waar muziekuitvoering was en waar de hele elite van Eindhoven stijf-netjes aan tafeltjes was uitgezaaid en waar je als een muisje moest zitten, in je zondagse pak dat een extra beurt gekregen had voor die gelegenheid. De stukken duurden vreselijk lang, het was een verademing als het pauze was en we onder veel vermaningen door de tuin mochten lopen. Maar de ooms en de grootouders waren vol aandacht. ... Hoewel ik een groot muziekliefhebber ben, kan ik me tot mijn schande van die uitvoeringen, die als zeer goed stonden aangeschreven, niets anders herinneren als dat we het een grote pijniging vonden en innig blij waren als we weer buiten het hek stonden ..."

Naast de vele concerten wordt de locatie ook gebruikt voor een landbouwtentoonstelling. In 1895 wordt een commissie door de afdeling Eindhoven van de 'Noordbrabantsche Maatschappij van Landbouw' gevormd die deze tentoonstelling gaat voorbereiden. Landbouwtentoonstellingen zijn met de opkomst van de Boerenbond een breed fenomeen in die jaren. Ze informeren de boeren en het belangstellende publiek over de innovaties in de landbouw. De tentoonstelling wordt op 13 en 14 september 1896 gehouden. De catalogus is "tegen den prijs van 10 cent te verkrijgen". In de catalogus worden de volgende afdelingen genoemd: "rundvee, pluimgedierte, land- en tuinbouwvoortbrengselen, ooft, bloemen en heesters, boter en kaas, hoefbeslag en ter opluistering hengsten, merriën en veulens, beren, zeugen en biggen" als ook van "landbouwgereedschappen, kuipersgereedschap, gereedschap voor de zuivelbereiding, zadelmakerswerk enz."

Het hoofdbestuur van de Noordbrabantsche Maatschappij van Landbouw houdt er een algemene vergadering en beide expodagen zijn er "groote muziekuitvoeringen". Apollo's Lust en het Eindhovensch Mannenkoor geven gezamenlijk een groot concert, "waarbij alleen te betreuren viel, dat de weersgesteldheid zoo ongunstig was". Op maandag geeft harmonie Phileutonia uit Gestel "een goed geslaagd matinée" en "gedurende den feestmaaltijd beëindigde Stratums muziekkorps op uitstekende wijze het met zorg uitgekozene programma ... dat er eene opgewekte stemming op het terrein bleef heerschen". Een journalist van een lokale krant eindigt zijn bespreking van de Landbouwtentoonstelling met de volgende constatering: "De tuin van Eindh. Mannenkoor met zijn lommerrijke lanen, heerlijke boomengroepen en fraaie bloemperken, steeds een bezoek overwaard, leent zich uitstekend tot de gelegenheid van heden."

Door de slechte financiële positie is het mannenkoor gedwongen de buitentuin te verkopen. In 1916 koopt linnenfabrikant A.C.E.P. Bisdom (1866-1926) de tuin. Hij doet dat vermoedelijk in opdracht van de gemeente in verband met het oog op uitbreidingsplannen voor een ziekenhuis en woonwijk. De villa gaat in 1919 van de familie Schröder over in handen van Belgische zusters Ursulinen. Zij vestigen er een pensionaat en huishoudschool en dopen het gebouw Sancta Ursula. Vanaf 1930 fungeert dit gebouw tijdelijk als stadhuis.

OPENBAAR STADSPARK

In 1921 verkoopt Bisdom de buitentuin aan de gemeente. Door toedoen van G.C. Kools (1892-1961), directeur van de Dienst Gemeentewerken, wordt dit deel bestemd tot openbaar park. Op 29 juni 1921 wordt het park met een concert van het Stratums

Muziekcorps geopend: "De opening miste elk officieel cachet. Talloozen bezochten den inderdaad fraaien tuin, waar een zestal nieuwe banken zijn opgesteld, een aantal, dat bleek veel te klein te zijn. ..."

Het Stadswandelpark wordt van 's morgens 9 uur tot 's avonds 9 uur opengesteld. Kinderen beneden de leeftijd van 16 jaar worden zonder geleide niet toegelaten. Volgens de reglementen is 'het bereiden van de wandelpaden met rijwielen verboden'. Op zondagen vinden er concerten plaats van vooral Eindhovense gezelschappen zoals Gestel's Zangkoor 't Rozenknopje, zangvereniging De Toonkunst, mannenkoor La Bonne Esperance, harmonie Phileutonia en het Eindhovensch Mannenkoor.

In maart 1922 opent P. van der Sommen er een café, maar er komen ook 'verkeerde' mensen. Het *Eindhovensch Dagblad* meldt op 1 mei 1922: "... 't Is werkelijk te betreuren, dat buiten den vreedzamen wandelaar en den stillen natuurliefhebber, het stadspark helaas ook bezocht wordt door menschen, die niet uit vermaak of ontspannng, maar enkel uit pure baldadigheid en vernielzucht daar naar toe trekken en allerlei schavuitenstreken uitvoeren, het schoone park alzoo ontsieren en het genoeglijk samenzijn van bestendige, nette menschen daardoor niet weinig storen. .... Jan Rap en zijn maat stichten er echter nog meer kwaad. De taal, die daar door dit soort menschen wordt uitgebracht, is gewoonweg walgelijk en doet fatsoenlijke nette bezoekers al ras hunne biezen pakken, tot schade natuurlijk van den huurder van het café-restaurant."

Het commentaar van Ravo – alias onderwijzer Jan van de Leur – luidt iets later in de krant: "Het is een prachtige tuin of park, dat met de ons omringende bosschen die verder afgelegen zijn, tezamen vormt de "longen" onzer stad. Hier kunnen de inwoners, die niet van de heerlijke, frissche lucht in hun huizen kunnen profiteeren zooals zij die buiten wonen, toch af en tot versche lucht inademen. Het is alleen maar te betreuren, dat zoo weinigen hun wandeling maken naar de parken, dat de meesten nog de voorkeur geven aan de drukke winkelstraten, waar meestal niets te slikken is dan stof. Mocht men toch beseffen, dat goede lucht een eerste levenseisch is, noodiger dan brood en ze kost niets! Waar kan men nu een heerlijker zitje in de onmiddellijke nabijheid van het centrum uitdenken dan in den vroegeren Buitentuin van Eindhovens' Mannenkoor, waar jong en oud kan genieten? Doch ik laat me weer meeslepen door mijn gevoel voor de natuur en vergeet datgene te noemen wat verbetering eischt. Ik wilde dan wijzen op den speeltuin, ingericht voor kinderen, die 's-avonds vaak door grooteren wordt misbruikt. Niet zelden ontmoet men daar dan opgeschoten lummels van 16 tot 20 jaar en meisjes van ongeveer denzelfden leeftijd, die schommels, wip enz. der kleintjes moedwillig bedreven, die daar een taal uitslaan waarvan men walgt, die liggen of zitten in een houding, waaraan men zich ergert. Machteloos staat de parkbewaarder tegenover dit "tuig" en hoogst noodzakelijk was het, dat in de avonduren van tijd tot tijd eens een agent van politie zich vertoonde om aan dit onsmakelijk gedoe een einde te maken." In moderne bewoordingen: het park heeft last van hangjongeren.

Op 7 mei 1922 vindt "de eerste clubmatch van de Eindhovensche Kynologenclub De Meierij" plaats. Met andere woorden: het park is het decor voor een hondenshow. Op 22 juli 1923 geeft het Eindhovensch Mannenkoor een concert in Stadswandelpark. Tegelijkertijd geeft de Tongelrese Harmonie Amicitia in het Philips-de Jonghpark een concert en speelt Musis Sacrum in de kiosk op de Markt. De vele concerten zijn een illustratie van het rijke muziekleven in Eindhoven.

Een bijzondere gebeurtenis is de demonstratie van de New Edison grammofoon in de buitenlucht op 13 augustus 1925: "Het mooie, volle geluid kwam in het wandelpark volkomen tot zijn recht. Er was zeer veel belangstelling voor ..."

Begin september 1929 is er een geïmproviseerd openluchttheater ingericht met "podium van grassoden en schijnwerpers in de bomen". Het Brabants Volkstoneel brengt het stuk 'De Nar' van Kees Meekel en tussen de bedrijven zorgen David Monnickendam en orkest voor muziek. Ondanks "rommelende donder en zwiepende bliksemstralen" blijven de bezoekers niet weg bij de eerste voorstelling.: "'t publiek is wel degelijk te vinden voor goed vermaak mits het maar geboden wordt buiten concurrentie van het verkeerde. We willen hiermee volstrekt niet beweren, dat de

Penning ontworpen door Louis Kalff. Coll. EM

bioscoop verkeerd is. Maar wel is een voorstelling van het Brabants Volkstoneel beter, dan een heel seizoen vol bioscoopfilms van het genre, waartegen momenteel de strijd gaat."

De Erven Hubert Smits verkopen in 1923 hun deel van de tuin aan de gemeente. Eerder genoemde directeur van gemeentewerken Kools kan tuinarchitect Dirk F. Tersteeg (1876-1942) uit Naarden opdracht geven voor een totaalplan om de twee tuinen samen te voegen. Deze samenvoeging wordt in 1928 gerealiseerd. Tot 1928 spreekt men over het 'Stadspark', en ook de naam 'Elzentpark' is ingeburgerd. Kools stelt na de samenvoeging de naam Nassaupark voor, maar B. en W. besluiten anders en kiezen op 8 mei 1931 voor de naam Stadswandelpark.

RADIOMONUMENT

Op 28 november 1936 is het Stadswandelpark het toneel van vorstelijk bezoek. Op die dag komt prinses Juliana naar Eindhoven vergezeld van haar verloofde prins Bernhard om het Radiomonument officieel te onthullen. Prins Bernhard legt dan ook de eerste steen voor de Sterrenwacht, een geschenk van dr. A.F. Philips aan de Eindhovense afdeling van de Nederlandsche Vereeniging van Weer- en Sterrenkunde.

Het Radiomonument is het eerste beeldhouwwerk in het park en herinnert aan de eerste draadloze radioverbinding met Nederlands Oost-Indië op 11 maart 1927, gevolgd door de radiotoespraak door koningin Wilhelmina in het NatLab op 1 juni 1927. Het idee voor een monument komt van de Augustijner pater H.W.G. Nieuwhof, leraar natuurkunde aan het Augustinianum en adviseur van de R.K. Radio-Vereeniging. Er wordt een Comité tot oprichting van een Radiomonument te Eindhoven geïnstalleerd en binnen korte tijd wordt een flink bedrag door bedrijven, particulieren en gemeente bijeengebracht.

Een algemene ideeënprijsvraag wordt uitgeschreven, waarop 54 inzendingen binnenkomen, die van 7 t/m 9 november 1930 worden geëxposeerd in gebouw De Jonge Werkman c.q. Katholiek Leven aan de Wal. De jury draagt de inzending onder motto 'Semper Tangens' voor de eerste prijs voor. De inzending blijkt van beeldhouwer Albert Termote (1887-1978) en architect Dirk Roosenburg (1887-1962) te zijn. In november 1931 ontvangt Termote de officiële opdracht van het comité, maar de locatie waar het monument moet komen, levert veel geharrewar op. In juni 1933 gaat het comité akkoord met plaatsing in het Stadswandelpark op de heuvel waar het 'parkwachtershuisje', het vroegere tuinhuisje van Smits, staat.

Nadat tuinarchitect Dirk F. Tersteeg uit Naarden de inpassing van het monument in het park heeft bedacht, wordt in de zomer van 1935 het beeld op zijn

voetstuk geplaatst. Hierna moeten vijver en omgeving nog in gereedheid gebracht worden. Pas op 28 november 1936 is het zover. In aanwezigheid van 500 genodigden met speeches van burgemeester Antoon Verdijk, voorzitter Henri van der Putt van het comité en Anton Philips trekt prinses Juliana het grijze doek van het beeld. Men is niet direct enthousiast over "deze horizontale nymf met haar opengesperden mond en haar wuivende haren" omdat ze "weinig monumentaal" werkt en "de gesuggereerde snelle vaart eer remt dan accentueert" zoals het *Eindhovensch Dagblad* opmerkt.

SPROOKJESTUIN EN VOLIÈRE

Tijdens de oorlog staan er bij de ingangen van het park borden met de tekst "Voor Joden verboden". In het park heeft op plekken het gras tijdelijk voor voedselteelt moeten wijken.
Tijdens de viering van de bevrijdingsfeesten in 1947 worden de ingekomen ontwerpen op de prijsvraag voor het nieuwe bevrijdingsmonument in het Van Abbemuseum geëxposeerd. In het Stadswandelpark wordt het herdenkingsspel 'Gods Uur', dat door hoofdredacteur A. Jurriaan Zoetmulder van het *Eindhovens Dagblad* is geschreven, opgevoerd. Speciaal gebouwde tribunes bieden aan bijna 3000 toeschouwers plaats en vijf voorstellingen worden gegeven. Aan dit allegorisch spel met de toen bekende voordrachtskunstenaar Henk Schaer doen maar liefst 150 Eindhovenaren mee en staat onder regie van Louis Saalborn.

Omdat in de oorlog het 50-jarig jubileum van Philips niet gevierd kon worden, wordt er ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan in 1951 van 12 tot 19 mei 1951 een sprookjestuin in het park ingericht. Enkele verhalen van Hans Christian Andersen en de gebroeders Jakob en Wilhelm Grimm worden verbeeld naar ontwerp van Rolf Paton (1912-1986). Het publiek komt er massaal op af, maar na drie dagen sluit het evenement vanwege de uitbraak van de besmettelijke pokkenziekte in Geldrop en Tilburg. Het was aanvankelijk de bedoeling de Sprookjestuin de hele zomer open te houden. Philips zorgt voor de elektrotechnische en akoestische aspecten van de spookjestuin en aannemer K.J. de Winter voor het bouwkundige en decoratieve gedeelte.

Na het abrupte einde poogt De Winter de decors te verkopen. Na eerst de sprookjestuin zelf geëxploiteerd te hebben leeft het project uiteindelijk als Haagse Sprookjestuin voort in Wassenaar. Philipsmedewerker en cineast Peter Reijnders, die onderdelen van de sprookjestuin heeft ontworpen, wil

In de rij voor sprookjesbos in Stadswandelpark. Coll. EIB

Opbouw Sprookjesbos 1951. Coll. EIB

het project aanvankelijk bij de Genneper Watermolen opnieuw opbouwen. Zo ver komt het niet en in de gemeente Loon op Zand, waar zijn zwager R.J.Th. van der Heijden burgemeester is, initieert hij samen met Anton Pieck het sprookjesbos De Efteling.

Het plan om een volière in het park te plaatsen bestaat al voor de oorlog, maar pas in 1951 komt die er. De afdeling Eindhoven van de Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers neemt de verzorging op zich, terwijl de gemeente in het onderhoud voorziet. Een onverdeeld succes is het niet, want de vogels kunnen nadat het gaas door onverlaten is opengeknipt, wegvliegen en waardevolle vogels worden gestolen. Met de bouw van de schouwburg wordt de volière in 1960 verplaatst en raakt die na verloop van tijd in verval. De gemeente wil de kooi laten verdwijnen, maar de bezoekers van het park willen de vogelkooi niet missen. In 1990 wordt de volière vernieuwd en zorgt de inmiddels tot Aviarium omgedoopte vogelvereniging voor de dieren.

VERGROTING VAN HET PARK EN BOUW SCHOUWBURG

Met de komst in 1950 van Frans Fontaine als hoofd van de Plantsoenendienst wordt het achterste gedeelte van het Smitsbos met eiken direct na de Philipsfeesten uitgedund en krijgt het park een opener karakter door het weghalen van de omheining en toegangspoorten. Er komt nieuwe aanplant maar ook komen er lantaarns ter verlichting in het park te staan. Bovendien worden het park en de vijver vergroot aan de kant van de Le Sage ten Broeklaan en de Rondweg.

In het kader van het vakantieprogramma wordt op 2 augustus 1956, in de stromende regen. een hondenshow gehouden. Deze is georganiseerd door de afdeling Eindhoven van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren. Jongens en meisjes kunnen honden showen voor een jury. Naast de prijswinnaars krijgen alle deelnemende kinderen als traktatie een ijsje en de honden een stuk worst.

Tijdens het warme weekend van 1 en 2 juli 1961 vindt het vijfde subsidieconcert ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van de Bond van Eindhovense Harmonie- en Fanfare-gezelschappen plaats. Na opening door wethouder Theo van Eupen treedt op zaterdag 1 juli een groot aantal lokale muziekverenigingen op, waaronder het jeugdcorps van de Christelijke Muziekvereniging Wilhelmina, de Fanfare Con Amore van de RPI, Koninklijke Harmonie Apollo's Lust, Muziekvereniging Eindhoven West, De Eendracht, Christelijke Muziekvereniging Wilhelmina en Koninklijke Harmonie Phileutonia. Op zondag zijn te horen het Stratums Muziekcorps St. Cecilia, Fanfare

Tuinhuisje Stratumse tuin op plek van huidige Radiomonument. Foto uit het album van de familie Keunen. Coll. EIB.

Strijps Muziekcorps, Fanfare Vlokhoven, de PTT-Harmonie en het Woensels Muziekcorps. Het afsluitend concert verzorgt de Philips Harmonie o.l.v. Jan Flipse en directeur Freek H. Schorer. De grote hoeveelheid muziekgezelschappen illustreert hoe rijk het Eindhovense muziekleven in de jaren zestig is.

Voor de bouw van de nieuwe Stadsschouwburg moet Sancta Ursula in 1964 afgebroken worden. Tientallen jaren is er over gedelibereerd. Nu wordt de cultuurtempel voor toneel en muziek een feit. Ernaast komt een parkeerplaats, waardoor de oude tuin van het mannenkoor gedeeltelijk moet verdwijnen. Er is zelfs sprake om het Stadspaviljoen te slopen, maar het lopende huurcontract verhindert dat.

Op 2 oktober 1964 kan de Stadsschouwburg naar ontwerp van het bureau Geenen & Oskam door prinses Beatrix geopend worden. Rond de Schouwburg op het grasveld aan de Stratumsedijk en op het parkeerterrein vinden activiteiten plaats zoals de cultuurmarkt, Eindhoven culinair, circus en andere buitenproducties. Met ingang van 2007 wijzigt de naam in Parktheater na verbouwing en uitbreiding met een multifunctionele Philipszaal.

BEELDENTENTOONSTELLINGEN

In januari 1965 speelt de nieuwe Stadsschouwburg een rol in de eerste editie van het *Vlaams Festival* onder auspiciën van Sociëteit Cultureel Contact. In dat kader vinden de expositie *Hedendaagse Vlaamse Kunst* en een voorstelling door Toneel Vandaag plaats. Met de oprichting in 1966 van een aparte Stichting Vlaams Festival wordt het evenement grootser van opzet.

Voor de tentoonstelling *Beelden in het Stadswandelpark* maakt academiedocent Jan Gregoor de selectie. Karel Elno opent deze expositie op vrijdag 6 mei 1966. Er is werk te zien van de Nederlandse beeldhouwers Gerard Schoffelen, Frans Peeters, Frans Gast, Rob Stultiëns, Theo van Brunschot en Gerard Bruning en van de Vlaming Mark Macke, directeur van de Antwerpse academie, en zijn leerlingen. Kunstcriticus Ton Frenken merkt in het *Eindhovens Dagblad* op dat het "inzendingen van jonge en betrekkelijk onbekende beeldhouwers" zijn. Hij vindt de tentoonstelling van "betrekkelijke geringe artistieke kwaliteit ... Hier, in dit weinig boeiende park, hebben beelden een weinig flatteuze ambiance: ze halen het niet bij de "vitaliteit" van de eerste de beste boom, en ze zijn te klein en te krachteloos om hun contouren te laten aftekenen tegen de ordeloze achtergrond."

In 1982 wordt ter gelegenheid van 'Eindhoven, 750 jaar stad' door de Kunststichting Eindhoven, gesteund door het comité 'Vrienden van die Stadt Eindhoven' de tentoonstelling *Beelden in het Stadswandelpark* ingericht. Het is een groots opgezette expositie met uiteenlopende vormen en uitingen van sculptuur. Zo hebben tien beeldhouwers in vrije opdracht beelden in het park geplaatst, negen beeldhouwers werk in opdracht en zeven kunstenaars conceptuele kunstwerken voor de plek ontworpen.

De expositie wordt op 26 juni geopend door commissaris van de Koningin Jan van der Harten en als die op 4 oktober sluit, zijn er naar schatting 30.000 mensen geweest. Er zijn 37 kunstwerken opgesteld, waarvan er na afloop 22 beelden blijven staan. Drie worden door de gemeente aangekocht (dit zijn: *Septum* door Jan Goossen, *Vlaggen* door Arie Berkulin en *Objekt code M.045.1.048.1* door Roose) en drie geschonken door het organiserend comité (*Ontmoeting* door Jan de Baat, *Danseres in concentratie II* door Fioen Blaisse en *Zwemster* door Nic Jonk). Eindhovense ondernemers schenken drie beelden (*Dubbel kwadraat* door Margot Zanstra, *Onderweg en Tandem* door Guus Hellegers). Daarnaast wordt er nog een aantal beelden aangekocht via de BKR-regeling. Dit zijn o.a. *Kubus* door Dik Box, het inmiddels verdwenen beeld *Evenwicht*, *dualiteit*, *in zich bewegend* door Henk Oddens. De gemeente krijgt het beeld *Tekens* door Toon Slegers tijdelijk in bruikleen van het gemeentebestuur van Bergeijk.

In 1987 wordt aan deze collectie parkkunstwerken één bijzonder kunstwerk toegevoegd: de schutsboom van het gilde van Sint-Catharina Stad. Een zeer functioneel 'kunstwerk' dus. Op 13 mei 1989 worden er drie bronzen beelden van Jan Bronner (1881- 1972) onthuld. Bronner is lange tijd als hoogleraar verbonden aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. De beelden worden betaald met het geld dat de 'Vrienden van die Stadt Eindhoven' na afloop van de feestelijkheden heeft overgehouden en deels met geld uit het Fonds Stadsverfraaiing. Het zijn door bronsgieterij Steylaert vervaardigde afgietsels van de gipsen beelden. Ze stellen de literaire figuren Suzette Noiret, Buikje en Keesje het Diakenhuismannetje uit Camera Obscura voor. In 2010 wordt het beeld van Keesje het Diakenhuismannetje weggehaald. Dit beeld wordt opnieuw gegoten. Bij herplaatsing worden alle drie de beelden van een beveiligingschip voorzien. In 1990 wordt het in 1961-1962 ontstane beeld *Signal* door Pearl Perlmuter in het park geplaatst.

Op 1 september 1990 wordt, tegenover het Stadspaviljoen, een nieuwe muziekkiosk op initiatief van de Vereniging De Bouwkundige Vakken ingewijd. Voor het ontwerp tekent Leo de Bever (1930- 2015). De muziekkiosk wordt vernoemd naar Wim van Doorne. Zijn portretreliëf gemaakt door Jos Reniers siert de muziekkiosk. De kiosk is in de eerste plaats bedoeld voor optredens van amateurmusici en gezelschappen uit de regio, maar ook professionele musici zoals André Rieu, Trijntje Oosterhuis of Guus Meeuwis hebben er opgetreden.

Met de beeldenparken van Middelheim of Kröller-Müller in gedachte wil men de groene oase in de stad tot een beeldenpark omvormen. Zo krijgen beeldhouwwerken van Jos Blersch *(Kleine huiskamer, Tafel I en Tafel zonder midden)*, Theo van Brunschot *(Ring, Triade I, II en III)* Henk Oddens *(Zonder titel)* en Heinz Reijnders *(Vleugel, Bewustwording, Drie zuilen, Vijf blokken)* – veelal in het kader van de BKR-regeling ontstaan – een plaats.

Op advies van de Commissie Stadsbeeld komen er nog beelden bij die door de gemeente worden aangekocht zoals van Peter van den Berk *(The living rock)*, Frans Coppelmans *(Bron)*, Henck van Dijck *(Parkbeeld)* en Jo Gijsen *(Kruislings gelaagd)*. Pjotr Müller krijgt een bijzondere opdracht om in 1992 op het eiland in de vijver een tempeltje met stilleven in Bellinga-hout te maken. *Het Zonnebeeld* van Theo van Brunschot dat door zijn vrouw na zijn dood is voltooid, is in 1997 geplaatst. Één van de laatste kunstaanwinsten in het Stadswandelpark.

Ook zijn er in de loop van de tijd beelden gestolen zoals van Fioen Blaisse of zo verminkt, dat ze weggehaald zijn van Peter van den Berk of van Pearl Perlmuter. Doordat er geen nieuwe beelden meer geplaatst worden, maakt het aanwezige beeldenbezit

een gedateerde indruk en boet daarmee aan zeggingskracht in. Aanvullingen kunnen aan de beleving van het park een impuls geven en verlevendigen. De verbinding van natuur, kunst en culturele activiteiten geven deze plek van ontspanning haar unieke karakter.

POPMUZIEK IN HET PARK EN JEU DE BOULES

In mei, juni en juli 1968 organiseert de Stichting Eindhoven Vooruit – een zusterorganisatie van de Eindhovense Revolutionaire Raad – op zondagmiddagen manifestaties met popmuziek en dans. Op 19 mei spelen de popgroep Citadel en The Riverside Jazzband en de balletvereniging Voor Vlugge Voetjes organiseert onder leiding van Berdine Borgers een openbare balletles. Leo van Gulik schrijft in het *Eindhovens Dagblad*: "De toeschouwers gedragen zich over het algemeen zeer passief. Het verzoek mee te doen, mee te dansen, wordt niet gehonoreerd. Men kijkt liever. Het ziet er naar uit dat de culturele revolutie in Eindhoven van de grond begint te komen. Nog bescheiden weliswaar, doch ze gaat onmiskenbaar gepaard met idealisme en steunt ontegenzeggelijk op wilskracht."

Het is de tijd van de studentenonrusten in Parijs, van provo en rebellie. Het ludieke "spelen, zingen en vrijen etc." kunnen de bewoners van de Elzentlaan echter niet waarderen en op verzoek van burgemeester Herman Witte wordt het geluid teruggeschroefd. Hoewel het geen verbod inhoudt, wordt met deze zondagsbijeenkomsten in het Stadswandelpark gestopt. Kunstenaar Paul Panhuyzen (1934-2015) van de Stichting Eindhoven Vooruit zegt: "Wij hebben kosteloos sociaal-cultureel werk verricht, dat anders door duur betaalde ambtenaren gedaan had moeten worden. Dat er zich mensen om een klein beetje geluid in een openbaar park druk maken is voor mij onbegrijpelijk."

Er worden plannen voor een massale show van alle Eindhovense pop- en rockgroepen aangekondigd. Het duurt nog even voordat Dynamo Open Air voor de eerste keer in 1986 in de stad aan de Smalle Haven wordt gehouden. Rustiger zijn de jeu-de-boules-spelers, die eind jaren 1970 op drie banen achter het Stadspaviljoen dit balspel spelen. Nog altijd treft men er op gezette tijden vaste groepjes spelers aan.

KAMERMUZIEK IN HET GROEN

Voor het openluchtmuziekfestival 'Kamermuziek in het Groen' neemt celliste Els Knaven-Rats in 1987 het initiatief. Ze had eerder in dat jaar op een soortgelijk festival in Rotterdam opgetreden. Er wordt een stichting opgericht met oud-cultuurwethouder Ton van Baars als voorzitter, Bertus de Laat, Wil van de Waardenburg en Els Knaven-Rats. Op de derde of vierde zondag in juni wordt 's-middags op vijf podia met het Stadswandelpark als decor muziek geprogrammeerd zowel door beroeps- als amateurmusici. De start vindt op zondag 19 juni 1988 plaats en afhankelijk van het weer trekt het populaire muziekgebeuren veel publiek. De combinatie hoge kwaliteit, plezierige ambiance en de gratis toegang zijn een succesformule. Het repertoire bestaat voornamelijk uit klassieke muziek voor solisten en kleine ensembles. Theo Olof en Gerard van Blerk, Ivo Jansen, Emmy Verhey, Rian de Waal, Daniël Wayenberg, Flanders Clarinet Quartett, Orlando Strijkkwartet, Storioni Trio, Rosenberg Trio, Arthur Schoonderwoud en Erich Hoeperich, Peter Wispelwey, fadozangeres Cristina Branco en de Eindhovense Sharon Niessen, winnares van het Prinses Christina Concours, zijn klinkende namen die het programma door de jaren heen sieren. Het evenement wordt door een concert in de Wim van Doorne Muziekkiosk afgesloten. Het gratis muziekfestival gaat in 2014 op in 'Kamermuziek op de Dommel' en verhuist naar het TU/e-terrein, waar in twee dagen 20.000 mensen op afkomen. Omdat de organisatie de begroting niet sluitend heeft gekregen, is het evenement in 2018 niet doorgegaan.

EINDHOVEN CULINAIR EN THEATER

Nadat in december 1988 het boekje *Eindhoven Culinair. Gids voor restaurants, eetcafés etc. in Eindhoven en regio* is verschenen wordt op 29 en 30 mei 1993 voor de eerste keer op de Markt Eindhoven Culinair gehouden. Met de vierde editie verhuist het evenement naar het Stadswandelpark, waar het tijdens het Pinksterweekend op 25, 26, 27 mei 1996 op de parkeerplaats tussen Van Doorne Muziekkiosk en Stadspaviljoen plaatsvindt.

De Stichting Eindhoven Culinair en de Vrienden van Eindhoven Culinair maken dit eetfestijn met een sterke promotie- en netwerkfunctie mogelijk, maar zijn natuurlijk sterk afhankelijk van het weer. In een

Stratumse tuin. Foto uit het album van de familie Keunen. Coll. EIB.

ontspannen sfeer – al dan niet met muziek – tonen toprestaurants hun culinaire hoogstandjes. Het 'Lempke' dient als betaalmiddel.

In de loop van de jaren nemen uiteenlopende restaurants deel: Avant-Garde, De Bengel, De Blauwe Lotus, De Karpendonkse Hoeve, The Manderin, De Treeswijkhoeve en het Stadspaviljoen. Met zo'n 20.000 bezoekers in vier dagen is het een buitenevenement dat meetelt. Door de recessie en concurrerende foodfestivals staan de restaurants – en vooral de sterrenrestaurants – al lang niet meer in de rij om aan het evenement deel te nemen. De 24ste editie komt er nog in 2017, weliswaar "kleiner, intiemer en gezelliger", maar met nog maar 10.000 bezoekers. Wat de 25ste jubileumeditie moet worden in 2018 wordt afgelast en na 2019 ook overgeslagen te hebben hoopt het bestuur, die met een nieuw concept *Taste the World* in 2020 wel te kunnen houden. Maar of het zover zal komen, is de vraag, want tijdens het Pinksterweekend van 2019 krijgt het evenement al haar voorzetting met meer entertainment onder de veranderde naam 'Bourgondisch Eindhoven', waar 'Bourke's' als consumptiemuntjes gekocht moeten worden.

In juni 2009 nemen Frans en Marian Dillen het initiatief voor het theaterfestival *Straffe madammen en makke mannen*, waar jong talent cabaret, monoloog/eenakter, poppenspel, theater of muziek biedt. Na drie edities blijkt het festival financieel geen haalbare kaart. Sinds een aantal jaren is het Stadswandelpark ook de locatie, waar de Oranjemarkt op Koningsdag wordt gehouden. Ook vandaag is het park bij zonnig weer in trek bij zonaanbidders op de grasperken of bij hen die schaduw zoeken in de luwte van de oude bomen. Al met al een plek van rust en ontspanning in de haastige en soms lawaaierige stad.

BRONNEN *K.K. Zangvereeniging Eindhovens Mannenkoor 1874-1924*, Eindhoven 1924; Catalogus *Beelden in het Stadswandelpark*, Kunststichting Eindhoven 1982; Wim Berkvens (red.), *Verslag van de tentoonstelling 'Beelden in het Stadswandelpark te Eindhoven – 26 juni 1982 tot 4 oktober 1982'*, Kunststichting Eindhoven 1983; Ron de Bruyn, Het ontstaan van het Stadswandelpark, Eindhoven 1989 (typeschrift); Rob Smit, *Peter Reijnders, 1900-1974. Biografie*, Eindhoven 1990[3]; Jan Spoorenberg, Uit de geschiedenis van het Stadswandelpark en huize den Elzent alias Sancta Ursula, in: *'t Gruun Buukske* 21 (1992), 38-50 (deel 1) en 114-127 (deel 2); Thijs Vossen & Gerard Noordman, *Beelden & Bomen. Stadswandelpark Eindhoven*, Eindhoven 1993; Elisabet Johansson, Essay Stadswandelpark Eindhoven. "Stadsgroen een culturele opgave", Eindhoven 1999 (scriptie Vrije Universiteit Amsterdam); Jenneke Lambert en Peter Thoben, *Beeldenboek Eindhoven*, Eindhoven 2001[1] en 2003[2] (met aanvulling); Gerrie Andela, *Licht op groen. Parken en plantsoenen in Eindhoven*, Eindhoven 2005; Hans Hagen, *Leo Gestel. Autobiografische Notities*, Zoetermeer 2016

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING

‘DE MODERNSTE SCHOUWBURG VAN EUROPA STAAT IN EINDHOVEN’

TEKST: LILIAN CALAME

‘De tweede oktober 1964 zal in de geschiedenis van de stad Eindhoven geboekstaafd blijven als een dag van nieuwe luister, nieuwe pracht, nieuw hoogtepunt in de razendsnelle groei van een uit dorpen samengestelde provinciestad van bescheiden allure tot een centrum van wetenschap, techniek, nijverheid, handel en cultuur’.

Zo begon de verslaggever van het *Eindhovens Dagblad* van 3 oktober 1964 zijn artikel over de opening van de nieuwe stadsschouwburg in Eindhoven. Honderden mensen waren toegestroomd om een glimp op te vangen van prinses Beatrix, die de opening bijwoonde. In de dagen daarna bezochten nog eens duizenden belangstellenden de nieuwe tempel der muzen. Hoe vanzelfsprekend was het dat in een stad waar industrie en techniek de klok sloegen, een schouwburg was verrezen? Er was in ieder geval een lange weg aan voorafgegaan.

Vanaf begin 20e eeuw waren er verschillende initiatieven om een schouwburg te realiseren. In Eindhoven waren medio 19e eeuw verscheidene muziekverenigingen ontstaan waaronder Harmonie Apollo’s Lust (1841) en het Eindhovensch Mannenkoor (1847). Repetities en optredens vonden plaats in horecazaaltjes, grote burgerhuizen, in de open lucht of een kiosk. Om optredens aantrekkelijker te maken gebeurde dit ook wel in combinatie met toneel. Met de groei van Eindhoven, vooral door de industriële ontwikkeling en de komst van Philips, ontstonden meer muziek- en toneelverenigingen en kwamen er professionele gezelschappen van buiten de stad optreden. Daarmee ontstond ook de behoefte aan een geschikt gebouw. Verschillende initiatieven werden ontplooid door Harmonie Apollo’s Lust, het Eindhovens Mannenkoor, de VVV, Philips en de gemeente. Door het laten prevaleren van eigenbelang kwam er niets van de grond. Apollo’s Lust en het Mannenkoor beschikten inmiddels over eigen ruimten aan respectievelijk de Vestdijk, het Stratumseind en het Stadswandelpark.

In het gebouw van de Rooms-katholieke Volksbond (1902, later Katholiek Leven genoemd) vonden toneelvoorstellingen plaats. In de eerste helft van de twintigste eeuw boden bioscoopgebouwen als het Chicago Theater (1913) en het Rembrandt Theater (1927) gelegenheid tot muziek- en toneelvoorstellingen, revues, operette en opera. Het Rembrandt Theater aan de Vrijstraat beschikte bijvoorbeeld over een toneel met orkestbak en kleedkamers en bood plaats aan 1000 bezoekers. Toch waren deze theaters minder geschikt vanwege hun ontwerp als bioscoopzaal, zonder zij- en achtertoneel, met stoelen breed opgesteld op een weinig oplopende vloer, waar vooral zicht op het filmdoek van belang was.

In Nederland waren theaters op particulier initiatief ontstaan, vooral in het westen van het land, zoals Carré (1887) en Tuschinski (1921) in Amsterdam. De overheid beschouwde het niet als haar taak om schouwburgvoorzieningen te treffen en ook de gemeente Eindhoven stelde zich lange tijd passief op.

Na vruchteloze pogingen tot samenwerking besloot Anton Philips een eigen gelegenheid voor toneel en muziek in Eindhoven te bouwen, het Philips Ontspanningsgebouw aan de Mathildelaan (1929, later Philips Ontspanningscentrum of POC). De theaterzaal was oorspronkelijk als eetzaal ontworpen en werd door het Eindhovens Dagblad neerbuigend een 'bedrijfskantine met toneelbreedte van 4 ½ m' genoemd. In 1934-1935 verbouwde Philips haar zaal tot een volwaardige schouwburg.

Na de oorlog veranderde de overheid haar houding en voerde een actiever beleid in het faciliteren van podiumkunsten. Cultuur moest bereikbaar zijn voor iedereen, gezelschappen kwamen in aanmerking voor subsidie en door een spreidingsbeleid groeide het aantal schouwburgen buiten de randstad. Deze gebouwen, met voor de uitvoerenden betere voorzieningen, boden zowel plaats aan grote, reizende professionele producties als aan lokale verenigingen en scholen.

Om aan te kunnen sluiten bij het landelijk toneel, besloot de gemeente Eindhoven in 1951 een voorbereidingskrediet te verlenen voor de bouw van een schouwburg ten behoeve van toneelvoorstellingen. Voor concerten voldeed vooralsnog 'Katholiek Leven', dat sinds de stenen herbouw na een brand in 1936 over een goede akoestiek beschikte. In het kader van een in 1952 door de gemeente uitgeschreven prijsvraag maakten zes architectenbureaus een schetsontwerp. Drie daarvan mochten hun ontwerp verder uitwerken en uiteindelijk werd in 1956 het plan van de Eindhovense architecten Geenen en Oskam uitverkoren. Tot dan toe hadden deze architecten voornamelijk kerken, scholen en kantoorgebouwen ontworpen. Dit was een van hun eerste ontwerpen voor een theatergebouw.

De architectuur van theatergebouwen kent een lange geschiedenis. Permanente 'dichte' theaters werden al vanaf de 17e eeuw gebouwd in Europa. Het Teatro Farnese in Parma (Italië) uit 1619, het eerste theater waarbij het podium van de zaal was afgescheiden met een podiumboog (het voortoneel, voor het gordijn), stond lange tijd model voor schouwburgen. In Nederland werd het eerste permanente theater gebouwd in Amsterdam in 1637-1638.

Theaterarchitectuur ontwikkelde zich door verandering van de theaterpraktijk en door nieuwe technische mogelijkheden. Vanaf de 19e eeuw maakte de toneeltoren voor techniek, belichting en decors onderdeel uit van veelal axiaal (symmetrie ter weerszijden van een hoofd- of lengteas) ontworpen theatergebouwen.

In de 20e eeuw werd onder invloed van het Nieuwe Bouwen, waarbij licht en lucht belangrijk was, veel glas toegepast in de entrees en foyers. De voorheen gesloten gebouwen kregen vanaf medio jaren '50 een meer open en toegankelijk karakter. Naast zalen voor lijsttoneel, waarbij de toeschouwer vanuit de zaal naar een omlijst toneel kijkt en het podium hoger is dan de eerste rij stoelen, was er ook behoefte aan vlakke vloertheater. Hierbij staat de eerste rij stoelen gelijk met de speelvloer, waardoor een kleinere afstand tussen het publiek en de spelers ontstaat. De ontwikkeling van staand theater (op een vaste plek spelen) naar reizend theater leidde tot standaardisering van podiumafmetingen en demontabele decors.

Het programma van eisen voor een schouwburg in de 20e eeuw omvatte minimaal een foyer, een zaal, een toneel met toneeltoren en kleedkamers voor de artiesten. Eindhoven had meer wensen. Zo wilde men graag twee zalen met elk een eigen foyer, ingangshal en garderobe en een aparte ingang voor prominenten. De grote zaal moest eivormig zijn, met een opgang met allure en de kleine zaal mocht architectonisch niet onderdoen voor de grote. Het geheel moest van een statige eenvoud zijn, in lijn met de fabrieksarchitectuur van een moderne industriële stad. De jury eiste grootsheid in schaal, een open karakter en niet te veel decoratie. In het eerste ontwerp van Geenen en Oskam waren de twee zalen naast elkaar gesitueerd met aparte ingangen voor de grote zaal, de kleine zaal en een ingang voor prominente bezoekers. De jury vond drie ingangen in één gevel verwarrend overkomen, daarnaast ontbrak samenhang tussen de verschillende bouwdelen en beoordeelde ze het exterieur als te decoratief. In het definitieve ontwerp waren de zalen boven elkaar geplaatst met een compact en eenvoudig gevelfront en een algemene ingang.

Op 8 mei 1961 ging de eerste paal de grond in en zo verrees, volgens de directie, 'de modernste schouwburg van Europa'. De architecten hadden getracht de functie van het gebouw tot uiting te brengen in de architectuur en een verbinding tussen in- en exterieur te maken. De gebogen frontgevel bevatte aluminium puien, vijf deuren, een breed uitwaaiende trap en een grote luifel om bezoekers droog af te kunnen zetten. De grote vensters van de foyer op de eerste verdieping boden openheid en – zeker 's avonds met verlichting - een feestelijk en uitnodigend karakter. De zijgevels waaierden uit als coulissen en het siermetselwerk weerspiegelde de vormen van de wandbekleding van de grote theaterzaal. De blinde toneeltorengevels hadden een verticale belijning op de plaats waar inwendig het betonskelet zat, het achtertoneel bezat vlakke gevels. De artiestenvleugel was uitgevoerd in een eigen, zakelijke sobere architectuur.
Binnen was het publieksgedeelte spiegelsymmetrisch ingedeeld. Vanuit de entree leidde een brede centrale trappartij naar de eivormige Grote zaal, die plaats bood aan 1029 bezoekers. Bijzonder voor die tijd was de grote hellingshoek van de vloer en het balkon, volgens de architect voor een beter zicht op het toneel en gunstig voor de akoestiek. De rood beklede stoelen straalden luxe uit en absorbeerden het licht. Op de wanden waren gestoffeerde lattenroosters in blokmotief aangebracht, een toenmalige innovatie op het gebied van geluidsregulering, om echo en nagalm te dempen. Het technische gedeelte omvatte naast het hoofdpodium een voor-, zij- en achtertoneel, een orkestbak, een stemkamer, decorbergingen en een toneeltoren met trekkenwand, waar decorstukken, belichting en andere theaterbenodigdheden omhoog en laag gebracht konden worden.

Op de benedenverdieping huisde de kleine experimentele theaterzaal met een octogonaal podium (theater en ronde), een achtertoneel en kleedruimten. Deze 'globezaal' had een wand met lamellenstructuur waarbij vanuit iedere gewenste positie licht op het podium gericht kon worden. De hellende vloer overbrugde het niveauverschil tussen de toegang en de theatervloer en bood plaats aan 532

Stadsschouwburg met zicht op toneeltoren en markante bakstenen zijmuren. Coll. RHCE.

Stadsschouwburg net na oplevering. Coll. PT

toeschouwers. Verder beschikte het gebouw over kantoren, een kassa, garderobe, buffetkeukens, toiletgroepen, publieksfoyers en een artiestenfoyer. Het publieksgedeelte was afgewerkt met onder meer een stenen vloer, goudgele vloerbedekking, wengéparket in de grote foyer, pilaren met mozaïekbetegeling, kroonluchters en verschillende kunstwerken. De muurvlakken bij de zijtrappen waren bekleed met een glasplastiek van kunstenaar Jef Diederen (1920-2009) en de buitenwand van de grote zaal was gedecoreerd met figuraal stucwerk in twee tinten van Jan van Eijk (1927-1988). Dit alles maakte de nieuwe stadsschouwburg tot een voor die tijd uniek gebouw in Europa, modern en groots.

De pers oordeelde wisselend en sprak van een combinatie van een 'burcht' en 'glas-en-aluminium-casino' tot 'een schouwburg die in verscheidene opzichten haar weerga niet heeft in West-Europa'. Na een wat stroeve start - een zieke directeur, technische problemen met de akoestiek en klimaatbeheersing, gebrek aan publieke belangstelling door te weinig marketing en teleurstellende voorstellingen - groeide de schouwburg uit tot een thuis voor vele podiumkunsten als toneel, cabaret, jazz, pop, dans, opera en musical. Premières, festivals, concoursen en nachtconcerten wisten hun weg te vinden naar de Eindhovense cultuurtempel. Ook minder voor de hand liggende evenementen vonden een plek. Zo haalde directeur Ben Ullings (1964-1978) een kerstwintercircus in huis (1971-heden) en met carnaval fungeerde het gebouw als residentie van de stadsprins.

In de loop der jaren vonden verschillende kleine aanpassingen aan het gebouw plaats. Zo werd in 1977 de foyer van het Globetheater, die als kil ervaren werd en benamingen kreeg als 'het zwembad' of 'het voorportaal van de toiletten', verbouwd volgens inzichten van architect Pieter Zaanen. Ook de luifel aan de voorzijde werd een aantal malen vernieuwd. Het zou tot 2004 duren voor een grote uitbreiding en renovatie zou plaatsvinden. Eindhoven was in de veertig jaar vanaf de opening gegroeid en het bezoekersaantal gestegen. Al lang bestond de wens om het destijds innovatieve Globetheater te vervangen. De zaal voldeed theatertechnisch en akoestisch niet meer en er was geluidsoverlast tussen de Globe- en Grote zaal. Na drie jaar verbouwen opende op 16 januari 2007 de vernieuwde en uitgebreide stadsschouwburg onder de naam 'Parktheater'.

Het Eindhovens bureau Architecten/en/en was de uitdaging aangegaan een nieuwe multifunctionele zaal te integreren in het bestaande gebouw. Naar voorbeeld van het Teatro Central in Sevilla had architect Arie van Rangelrooy (architecten|en|en) een zogenaamde black box naast het bestaande gebouw ontworpen. Speelvlak, publiek en technische voorzieningen zijn daarbij in verschillende opstellingen mogelijk. De oorspronkelijke rechterzijgevel met siermetselwerk werd opgenomen in het nieuwbouwdeel, dat met natuurlijke materialen werd uitgevoerd. In het oude gedeelte bleef de jaren '60 stijl bewaard met fluweel en kroonluchters. Nieuwe zaaldeuren kregen de typische grote blokvormige grepen en de vloerbedekking en theaterstoelbekleding werden in originele kleuren toegepast.

Interieur toneeltoren. Coll. PT

Op de begane grond bleef de spiegelsymmetrie gehandhaafd en maakten de kantoren plaats voor de garderobe. Het plafond van de grote zaal, met het karakteristieke kubusvormige balkon, werd opgehoogd om ruimte te bieden aan een nieuwe lichtinstallatie met lichtbruggen. De orkestbak werd verruimd, er kwamen extra kleedkamers en in de toneeltoren werd de met mankracht bediende trekkenwand vervangen door een computergestuurde hijsinstallatie. Op de benedenverdieping werd de spiegelsymmetrie doorbroken vanwege de aansluiting op het nieuwbouwgedeelte. De experimentele Globezaal werd omgebouwd tot een kleine ovale zaal voor randactiviteiten als inleidingen en nabesprekingen. De voormalige Stadsschouwburg, waarvan de letters van het oude logo verzonken liggen in een verlicht gat in de vloer, was klaar voor de 21e eeuw. In maart 2016 werd het oude deel van het Parktheater aangewezen als gemeentelijk monument. De eens 'modernste schouwburg van Europa' blijft zo een markant en monumentaal gebouw voor de stad Eindhoven.

MET MEDEWERKING VAN
Brigitte Koolen, Parktheater

BRONNEN Jesse Goossens, *Dit is theater* (Rotterdam 2003). M.W.A.M. van Helmond, *Van Apollo's lust tot Muziekcentrum Frits Philips* (Eindhoven 1992). Frans Krämer en Leo Nouwen, *Vijfentwintig jaar Schouwburg Eindhoven* (Eindhoven 1989). A.G. Oldenmenger en I.E.J.M. Maaijwee, Eindhoven, Schouwburg Theaterpad 1, *Bouwhistorische opname met waardenstelling, BAAC Rapport B-15.0212E* ('s-Hertogenbosch 2016). J.M.P. van Oorschot, *Eindhoven een samenleving in verandering* (Eindhoven 1982). Eva Wijdeveld, Schouwburgen. *Categoriaal onderzoek wederopbouw 1940-1965* (Zeist 2005). C. Geenen, L. Oskam, G. Geenen, *'De Stadsschouwburg te Eindhoven'*, Bouwkundig weekblad 82 (1964) 24, 349-354. G. Westerhout *'Nieuwe schouwburg voor Eindhoven'*, Bouw 9 (1954) 558-565. Anoniem, *'Schitterend feest in nieuwe schouwburg'*, Eindhovens Dagblad, 3 oktober 1964. Anoniem, *'Nieuwe tempel der Muzen'* Eindhovens Dagblad, 5 oktober 1964. Anoniem, 'Dirigent Jordans in Eindhoven: *Nieuwe schouwburg zit vol gebreken'*, Leeuwarder Courant, 28 oktober 1964. W. Hartering, *'Tragikomedie in hypermodern decor. Daar zit Eindhoven nu met zijn schouwburg!'*, De Telegraaf, 4 november 1964. Flyer, *De modernste schouwburg van Europa staat in Eindhoven,* RHCe D-0001, nr. 6134.
www.parktheater.nl / www.theaterencyclopedie.nl

PROGRAMMA OPEN MONUMENTENDAG ZONDAG 15 SEPTEMBER

Het monumentale Stadswandelpark is een bijzondere plek in Eindhoven. Het is een prachtige groene zone, met een opmerkelijke ontstaansgeschiedenis. Een eeuw geleden ontstonden de plannen om van de bestaande landschapstuin van buitenplaats Den Elzent een stadspark te maken. Maar het park is ook het bindende element tussen tal van bijzondere monumenten, zoals het Parktheater, het Dr. A.F. Philips Observatorium en het Stadspaviljoen gevestigd in het voormalige koetshuis. Het park is bovendien een fijne plek, waar het aangenaam ontspannen is, omringd door monumentale bomen, prachtige struiken en bijzondere kunst. In 2019 vertellen we met Open Monumentendag het verhaal van het Stadswandelpark... van harte welkom!

Dr. J.R. Slotemaker de Bruïne, minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen opent het Dr. A.F. Philips Observatorium. Coll. WN

OMD PARKWANDELINGEN STADSWANDELPARK

Op de plek van het huidige Stadswandelpark lag oorspronkelijk buitenplaats Den Elzent. Het bijbehorende park was aangelegd naar een ontwerp van tuinarchitect Leonard A. Springer (1855-1940). Na vroegtijdig overlijden van eigenaar B.H.A. Sinkel in 1890 werd het park geveild en in vier delen verkocht. Het stuk met het koetshuis, het huidige Stadspaviljoen, was in bezit van het Eindhovensch Mannenkoor, dat er ook een muziekkiosk liet bouwen. In 1921 kwam een krediet beschikbaar om deze buitentuin als openbaar wandelpark in te richten. Op 21 juni 1921 werd het park feestelijk geopend met een concert door de Stratumse Harmonie.

In 1923 kocht de gemeente opnieuw een deel van de buitenplaats en tuinarchitect Dirk Tersteeg (1876-1942) werd verzocht een totaalontwerp te maken. Hij toonde respect voor de erfenis van Springer en nam fragmenten op in zijn eigen plan (1924), dat ook het nog niet aangekochte stuk tuin van de familie Leyten besloeg.

In 1938 al had de gemeenteraad goedkeuring verleend aan de uitbreiding van het Stadswandelpark aan de zuidoostzijde. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden de voorbereidingen echter gestaakt. Na de bevrijding werd de draad weer opgepakt. Frans Fontaine (1922-2002), hoofd van de Afdeling Plantsoenen, boog zich over de opgave. Hij betrok de geplande flats aan de Le Sage ten Broecklaan en Rondweg bij zijn plan om zo een visuele eenheid te creëren tussen bebouwing en het aangrenzende groen.

In 1982 werd door het comité 'Vrienden van die Stadt Eindhoven' het initiatief genomen om ter gelegenheid van het 750-jarig bestaan van Eindhoven als stad een beeldentuin in te richten. Op 26 juni opende Commissaris van de Koningin J. van der Harten de expositie van in totaal 37 kunstwerken. Volgens tellingen van de Kunststichting werd de beeldentuin in dat jaar door 30.000 mensen bezocht. Na afloop van de manifestatie bleven er 22 beelden staan.

De VVV verzorgt tijdens Open Monumentendag 2019 tussen 11.00 en 17.00 u rondleidingen door het park, met speciale aandacht voor de geschiedenis, de kunst en de monumentale bomen. De rondleidingen vertrekken vanaf het terras van Hotel Parkzicht, Alberdingk Thijmlaan 18, 5615 EB Eindhoven. De door de VVV verzorgde wandelingen door het Stadswandelpark eindigen bij de Stadsvolière van vogelvereniging Aviarium. Een club enthousiaste vogelvrienden opgericht in 1932. Gratis kaarten voor deze rondleidingen zijn te reserveren op: https://www.architectuurcentrumeindhoven.nl/

OPEN MONUMENT DR. A.F. PHILIPS OBSERVATORIUM

Op 5 februari 1935 werd de Eindhovense Weer- en Sterrenkundige Kring opgericht. Kort na de oprichting groeide de ambitie voor de bouw van een eigen sterrenwacht. Door een schenking van Anton Philips en de medewerking van de Gemeente Eindhoven kon de sterrenwacht worden gebouwd aan de rand van het Stadswandelpark. De sterrenwacht, genoemd naar Anton Philips, werd ontworpen door architect Louis Kalff (1897-1976), jarenlang werkzaam als hoofd van verschillende ontwerpafdeling van Philips. Sinds 2001 is het Dr. A.F. Philips Observatorium een rijksmonument.

Het Dr. A.F. Philips Observatorium opent op zondag 15 september de deuren van 11.00-17.00 u. Er zijn doorlopend rondleidingen en toelichtingen. Adres: Dr. A.F. Philips Observatorium, Alberdingk Thijmlaan 3, 5615 EB Eindhoven. Meer info over het Observatorium: http://www.sterrenwachteindhoven.nl/

OPEN MONUMENT STADSCHOUWBURG / PARKTHEATER

De Stadsschouwburg Eindhoven werd in 1964 geopend in aanwezigheid van prinses Beatrix. De Eindhovense architecten Cees Geenen (1902-1973) en Leo Oskam tekenden voor het ontwerp van een destijds uniek gebouw van grote rijkdom en grandeur. Begin jaren '90 was de schouwburg toe aan een grondige evaluatie, waarbij een lijst van gebreken werd opgesteld. Er was sprake van geluidsoverlast van het Globetheater naar de Grote Zaal en omgekeerd, het Globetheater voldeed niet meer optimaal, en ook de klimaatinstallatie moest hoognodig gemoderniseerd. Tussen 2005 en 2007 is het theater volledig gerenoveerd en uitgebreid met de nieuwe, multifunctionele Philipszaal. Sinds deze uitbreiding en renovatie heet de schouwburg Parktheater. Voor de renovatie en de bouw van de Philipszaal werd het Eindhovense bureau Architecten|en|en ingeschakeld. Sinds 2016 is het Parktheater aangewezen als gemeentelijk monument.
Het Parktheater (foyer en de horeca) is tijdens Open Monumentendag geopend van 11.00-17.00 u. Om 12.00, 13.00, 14.00, 15.00 en 16.00 vinden er rondleidingen door het gebouw plaats, die starten in de foyer van de oudbouw. Gratis kaarten voor deze rondleidingen zijn te reserveren op: https://www.architectuurcentrumeindhoven.nl/

OPEN MONUMENTENDAGCONCERT MUZIEKKOEPEL WIM VAN DOORNE

Een groot deel van landgoed Den Elzent kwam in bezit van het Eindhovens Mannenkoor. Het koor bouwde in het park een muziekkiosk bij het voormalige koetshuis, nu het Stadspaviljoen (ca 1910, gemeentelijk monument). In 1990 de nieuwe Wim van Doorne Muziekkiosk, gerealiseerd. Hiervoor maakte architect Leo de Bever (1930-2015) het ontwerp.

In de Wim van Doorne Muziekkiosk vinden vanaf 14.00 u optredens plaats van o.m. het Eindhovens Muziek Collectief. Toegang is gratis. Adres: Alberdingk Thijmlaan 1, 5615 EB Eindhoven. Meer info via http://www.wimvandoornemuziekkiosk.nl/

OPEN MONUMENTEN IN DE OMGEVING

In en rond het park liggen enkele monumenten. Aan de zuidrand ligt in het Stadswandelpark **Studentenflat 'De Looyakkers'**. Dit is het eerste studentenhuis van Eindhoven gebouwd in 1959. Het woongebouw is een fraai voorbeeld van moderne wederopbouwarchitectuur en werd ontworpen door de Amsterdamse architecten Joop Pot (1909-1972) en Koos Keegstra (1908-1997), samenwerkend als bureau Pot en Pot-Keegstra. Een opmerkelijk element is de gevel. Achter het rechthoekig stramien bevinden zich inpandige balkons. Het woongebouw bood onderdak aan 150 studenten. Zij hadden luxe kamers, die bij oplevering al voorzien waren van centrale verwarming, gordijnen en vloerbedekking, een speciaal ontwikkeld schrijfbureau en ander meubilair.

Aan de westkant van het Stadswandelpark liggen **twee gezellenhuizen** uit 1930 gebouwd in opdracht van de woningbouwvereniging Thuis Best naar ontwerp van architect Arnold Ingwersen (1882-1959). Beide gebouwen dienden oorspronkelijk voor de opvang van nieuwe Philipswerknemers. Het ene gezellenhuis, speciaal voor mannen, ligt aan de Jonckbloetlaan het andere, speciaal voor vrouwelijke werknemers, ligt aan de Alberdingk Thijmlaan (nu Hotel Parkzicht). Tussen de beide panden bevond zich aanvankelijk een grote gemeenschappelijke tuin. In het ontwerp van beide gebouwen zijn elementen van Amsterdamse Schoolarchitectuur herkenbaar, zoals de opmerkelijke pannendaken en de toepassing van baksteen.

Ten noordoosten van het park ligt de monumentale **Sint-Joriskerk**. Deze dateert uit 1885 en werd ontworpen door Hendrik Jacobus van Tulder (1819-1903). De grote toren is 90 meter hoog. Deze werd ontworpen door Van Tulders leerling Jac van Gils (1865-1919) en is in 1911 toegevoegd aan de kerk. De timpaan boven de hoofdentree van de kerk is een reliëf met een voorstelling van Sint-Joris te paard die de draak met zijn lans doodt. Rechts, achter het paard, zijn twee jongenskoppen omkranst door palmtakken afgebeeld. Volgens overlevering zijn dit twee kinderen van Jan Custers (1867-1942), beeldhouwer van het reliëf.

Voor de Joriskerk bevindt zich een opmerkelijke lantaarn, het zogenaamde **annexatiemonument**. Het werk is gemaakt door Willebrordus Antonius Hoes (1879-1959). Hij kwam in 1917 als bouwkundig opzichter naar de gemeente Stratum. In 1919 is hij inmiddels hoofdopzichter en ontwerpt in die functie het annexatiemonument. Dit bestaat uit een bakstenen sokkel met een plaquette met de tekst: 'Dit gedenkteken werd opgericht ter herinnering aan den eenendertigste december 1919, den laatste dag van het bestaan van "STRATUM" als zelfstandige gemeente.' Ook zijn alle namen van het toenmalige gemeentebestuur en de naam van de pastoor van de Sint-Jorisparochie vermeld. Het was de bedoeling dat de lampen van de Lantaarn aan zouden gaan om 0.00 in de nacht van 31 december 1919 op 1 januari 1920, maar door een stroomstoring gebeurde er niets en bleven de lampen uit.

De Sint-Joriskerk is tijdens Open Monumentendag, zondag 15 september, geopend van 13.00- 17.00 u. Er zijn rondleidingen en er is een foto-expositie. Ook kunnen mensen een kijkje nemen bij het monumentale orgel, dat momenteel wordt gerestaureerd. Adres: Sint Jorislaan 51, 5614 AA Eindhoven. Meer info over de Sint-Joriskerk: http://www.parochiesintjoris.nl/

Orgel van de Sint-Joriskerk.

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING

COLOFON

Redactie • René Erven, Peter Thoben en Lilian Calame
Copyright • Comité Open Monumentendag Eindhoven / Stichting Architectuurcentrum Regio Eindhoven 2019
Fotografie • Marie-Louise Nijsing
Foto's in Parktheater zijn gemaakt tijdens optreden van Opera Zuid met *Fantasio*, mei 2019.
Vormgeving • Oranje Vormgevers, Eindhoven
Druk • Goedhart Repro, Eindhoven
Collecties • Eindhoven in Beeld (EIB), Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE), Eindhoven Museum (EM), Sterrenwacht / Wout Nordt (WN), Parktheater (PT)

Met dank aan • Gemeente Eindhoven; VVV/EHV365; Henri Van Abbestichting; Regionaal Historisch Centrum Eindhoven; Erfgoedhuis; Eindhoven in Beeld; Hotel Parkzicht, Sterrenwacht Dr. A.F. Philips Observatorium, Parktheater, Wim van Doorne Muziekkiosk, Vogelvereniging Aviarium Eindhoven, Parochie Sint-Joris, Opera Zuid, en vele OMD-vrijwilligers.

Stichting Architectuurcentrum Regio Eindhoven
p.a. Natlab / Kastanjelaan 500, 5616 LZ Eindhoven
T 040 294 68 45
info@architectuurcentrumeindhoven.nl
www.architectuurcentrumeindhoven.nl

ARCHITECTUURCENTRUM EINDHOVEN

BankGiro Loterij

Open MONUMENTENDAG

EINDHOVEN

Kijk op
www.architectuurcentrumeindhoven.nl
www.openmonumentendag.nl
voor het volledige programma

FOTO: MARIE LOUISE NIJSING